

De vuurtoren van Huisduinen

Vuurtoren Kijkduin, Lange Jaap

Opgesteld door de Nederlandse Vuurtoren Vereniging, december 2021

De vuurtoren op Fort Kijkduin op een tekening van W.A. van Deventer uit 1858.

Nautische functie: lichttoren (nog actief)

Leeftijd: gebouwd in 1876-1878

Monumentenstatus: rijksmonument sinds 1988, nr. 335626

Eigenaar / beheerder: Rijkswaterstaat

Inleiding

Op 16 december 1875 werd opdracht gegeven voor de bouw van een hoge gietijzeren vuurtoren, even ten noorden van het dorp Huisduinen, ter vervanging van een stenen vuurtoren op het Fort Kijkduin.

Met een torenhoogte van 55,5 meter was deze vuurtoren lange tijd de hoogste vuurtoren van Nederland. Hij kreeg in de volksmond dan ook de naam Lange Jaap. In lichtenlijsten wordt hij aangeduid met 'Kijkduin'. In 1974 nam de nieuwe vuurtoren op de Maasvlakte, met een torenhoogte van 62 meter, de titel 'hoogste vuurtoren van Nederland' over van de Lange Jaap. Het licht van de Maasvlakte werd in 2008 gedoofd, dus Huisduinen heeft nu wel de hoogste nog functionerende vuurtoren van Nederland.

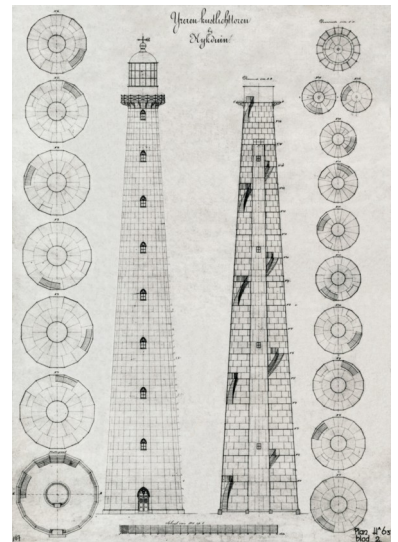
De Lange Jaap heeft een uniek lichtkarakter, vier witte schitteringen elke 20 seconden, waardoor elke schipper onmiddellijk weet waar hij zich bevindt voor de Nederlandse kust. Voor velen geeft het licht van de Lange Jaap ook een warm gevoel van thuiskomst.

Historie

In de late Middeleeuwen, ten tijde van het Duitse Hanzeverbond, waren het Marsdiep en het Vlie de belangrijkste vaarwegen die de Noordzee verbonden met de Zuiderzee en de IJssel en de daaraan gelegen Hanzesteden. Het was van belang om de aan verandering onderhevige vaargeulen goed te markeren. Om schippers 's nachts de weg te wijzen werden vuren gestookt op een stellage aan de kust. Bij Huisduinen was zo'n 'vuurbaak' of 'vuurboet' er mogelijk al omstreeks 1542.

In 1795 namen de Fransen het gezag in Nederland over en vormden de Bataafse Republiek. Bevreesd voor landingen vanuit zee van de Engelsen werd verschillende malen verordonneerd dat de vuurbaak op het Kijkduin gedoofd moest worden.

Toen na de Franse Tijd de handelsvaart weer op gang kwam, ontstond de behoefte om de bebakening van vaarwegen en de kustverlichting weer op orde te brengen. In eerste instantie werd het beheer van de kolenvuren geregeld. Kijkduin kreeg in 1814 als eerste een nieuwe kolengestookte vuurbaak,

Bestektekening van de nieuwe gietijzeren vuurtoren, in 1875 gemaakt door Quirinus Harder.

Huisduinen omstreeks 1900.

vanwege de strategische ligging aan het Marsdiep. Dit was slechts een tijdelijke voorziening want al in 1817 werden plannen voorbereid voor een echte vuurtoren bovenop het in opdracht van Napoleon gebouwde Fort Kijkduin (oorspronkelijk Fort Morland genoemd). Jacob Valk, Inspecteur der Maritieme Gebouwen bij het Loodswezen maakte daarvoor het ontwerp: een ronde bakstenen vuurtoren, voorzien van schietgaten, zodat deze tevens als verdedigingswerk kon dienen.

In de loop van de negentiende eeuw werden steeds meer zeilschepen door stoomschepen vervangen. De snel varende stoomschepen stelden hogere eisen aan de kustverlichting. Er was behoefte aan heldere kustlichten die van grote afstand zichtbaar waren. Het kustlicht van Kijkduin moest hoger komen te staan om het van ver waar te kunnen nemen. Quirinus Harder, bouwkundige bij de Bouwkundige Dienst van het Loodswezen, ontwierp daarom in 1875 een hoge gietijzeren vuurtoren, die 600 meter ten noorden van de stenen vuurtoren kwam te staan, vlak naast de zeedijk. De bouw van de toren werd op 16 december 1875 aanbesteed. De opdracht werd gegund aan IJzergieterij Penn & Bauduin uit Dordrecht. De toren werd voorzien van een vaste Fresneloptiek van de eerste grootte, geleverd door Chance Brothers uit Birmingham, met een petroleumvlamlicht als lichtbron. Het licht werd op 1 april 1878 voor het eerst ontstoken. Op hetzelfde moment werd het licht van de stenen vuurtoren op het fort gedoofd. De oude toren werd bij publieke inschrijving verkocht en nog in datzelfde jaar gesloopt.

In 1903 werd de vaste optiek vervangen door een draaiende Fresneloptiek van de eerste grootte, geleverd door de fabrikant Barbier, Bénard et Turenne uit Parijs. De optiek werd aangedreven door een uurwerk met hanggewicht. De lichtbron was een petroleumgloeilicht.

In 1924 werd de Lange Jaap geëlektrificeerd en kreeg een Brandarislamp van 4.000 watt als lichtbron.

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog op 10 mei 1940 gaf de marinecommandant op de Rijkswerf Willemsoord het bevel om de optiek van de vuurtoren van Huisduinen met een bijl kapot te slaan. Direct na de oorlog werd een noodlicht geplaatst in de vuurtoren van Huisduinen. Het was een kleine draaiende Fresneloptiek met vier panelen. Pas na vier jaar werd het noodlicht vervangen door een draaiende optiek van de eerste grootte. De Franse fabrikant Barbier, Bénard et Turenne kon de optiek niet eerder leveren omdat er ook in Frankrijk grote schade was. De nieuwe optiek kon op de oude draaitafel worden geplaatst maar werd voortaan met een elektromotor aangedreven, in plaats van het uurwerk met hanggewicht. Op 2 september 1949 werd het nieuwe licht voor het eerst ontstoken. De optiek, die er ook nu nog is, bestaat uit twee keer vier panelen. Het lichtkarakter is 4 witte schitteringen in 20 seconden: Fl(4)W20s. De huidige lichtbron bestaat uit een lampenwisselaar met drie kwikjodidelampen van 2.000 watt en twee halogeenlampen van 100 watt als reserve.

Waardering

1. Cultuurhistorische waarden

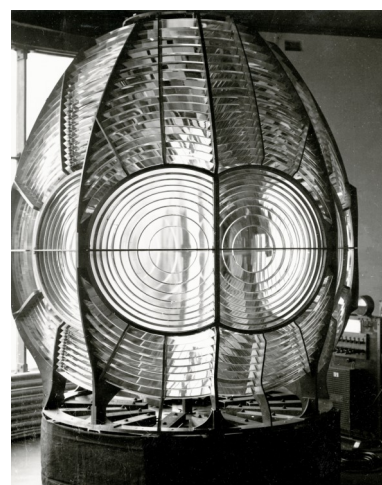
De Lange Jaap is verbonden met een eeuwenlange geschiedenis van de bebakening van het Marsdiep, een strategische gelegen vaarweg tussen de Noordzee en de Waddenzee en daarmee destijds ook de toegang tot de Zuyderzee en de daaraan gelegen handelssteden. Het is een veelzijdige geschiedenis die verhaalt over handel en scheepvaart, oorlog en stormgeweld en ontwikkelingen in de techniek rond bouwconstructies en verlichting. De Lange Jaap vertegenwoordigt daarmee een grote cultuurhistorische waarde.

2. Architectuurhistorische waarden

De Lange Jaap is ontworpen door Quirinus Harder (1801-1880), een van de meest productieve bouwkundigen bij het Loodswezen. In totaal ontwierp hij zesentwintig vuurtorens, waarvan tien voor de Nederlandse kust en zestien

De eerste draaiende optiek voor Kijkduin in de fabriek te Parijs in 1903.

De nieuwe optiek voor de Lange Jaap, opgesteld in het proefstation in Scheveningen in 1949.

Het interieur van de Lange Jaap. De buitenschacht is hoekig, de binnenschacht rond.

voor Nederlands-Indië. Bovendien construeerde hij tientallen kleinere lichtopstanden en een aantal zeeapen. Het ontwerp van de Lange Jaap heeft model gestaan voor diverse Indische vuurtorens. De vuurtoren Vlakkenhoek (ontwerp 1878) was een exacte kopie van de Lange Jaap. Harders opvolger bij het Loodswezen, A.C. van Loo, hanteerde dit ontwerp ook voor de vuurtoren van Ondiepwaterreiland (ontwerp 1883). Daarnaast zijn er nog enkele iets kleinere door Harder ontworpen Indische torens die sterk lijken op de Lange Jaap: Anyer (1877), Sambilangan (1878) en Poeloe Pandan (1878).

Wat constructie en bouwtechniek betreft is de Lange Jaap een technische hoogstandje. De zestienkantige toren is opgebouwd uit 68 ringen van vlakke gietijzeren platen met opstaande randen – 1.088 in totaal – die met 21.446 moerbouten aan elkaar werden geschroefd. De 17 verdiepingen hebben gietijzeren vloeren die aansluiten op de gietijzeren binnenschacht. De schacht geeft steun aan de vloeren en binnenin kunnen materialen worden opgeheven. Een gietijzeren wenteltrap met in totaal 284 treden biedt toegang tot de verschillende verdiepingen.

De eerste gietijzeren vuurtorens werden opgebouwd uit platte segmenten, waardoor de torens hoekig van vorm werden. Pas vanaf 1875 had men de techniek voor het gieten van gebogen segmenten in de vingers en bouwde men ronde gietijzeren vuurtorens. De vuurtoren van Huisduinen is de derde nog bestaande hoekige gietijzeren toren in Nederland. De andere zijn de vuurtoren van Breskens (1867) en Scheveningen (1875). Deze torens hadden een centrale zuil ter ondersteuning van de vloeren. De vuurtoren van Huisduinen heeft een ronde, uit gietijzeren segmenten opgebouwde binnenschacht. Daarmee markeert de toren de overgang van hoekig naar rond. De Lange Jaap is vervaardigd door Koper- en ijzergieterij Penn & Bauduin uit Dordrecht (1843-1990). Dit bedrijf maakte naam als bouwer van bruggen en de vervaardiging van gietijzeren vuurtorens, kapen, vloerdelen en trappen voor het interieur van vuurtorens.

De Lange Jaap vormt een markant en belangrijk object binnen het gehele oeuvre van bouwkundige Quirinus Harder. Bovendien vormde deze vuurtoren de grootste uitdaging in de vuurtorenbouw die de firma Penn & Bauduin op zich heeft genomen. Daarmee vertegenwoordigt de Lange Jaap een hoge architectuurhistorische waarde.

3. Ensemblewaarden

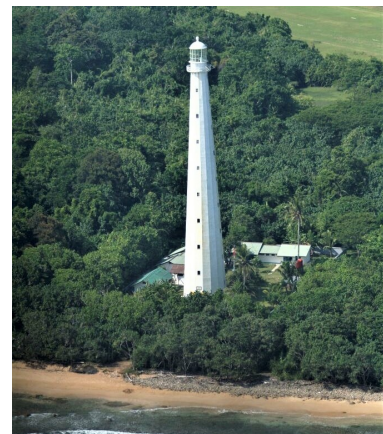
Bij vuurtorens wordt de ensemblewaarde mede bepaald door de aan- of afwezigheid van lichtwachterswoningen. De twee oorspronkelijke dubbele lichtwachterswoningen die vlak bij de vuurtoren onderaan de zeedijk stonden zijn bij de dijkverzwaring van begin jaren zeventig verdwenen. Het in 1951 gebouwde blok van vier lichtwachterswoningen aan de Badhuisstraat 52 tot en met 58 is er nog wel.

Aan het begin van de twintigste eeuw stond bij Huisduinen een aparte toren voor de Kustwacht. Dit was een opengewerkte ijzeren toren met een rond uitkijklokaal. In de jaren 1948-1949 is deze vervangen door de huidige stenen kustwachttoren.

In 1979 kreeg de Lange Jaap een radarinstallatie. De radarsignalen werden bekeken door de bemanning van de kustwachttoren, die toen een functie als zeeverkeersbegeleider kregen. Vanaf 1989 werden de radarsignalen doorgestuurd naar het marinehavenkantoor in Den Helder. De kustwachtpost Huisduinen werd buiten gebruik gesteld.

De Lange Jaap vormt onderdeel van een stelsel van lichten aan de kust van de Kop van Noord-Holland en op Texel, voor de geleiding van de scheepvaart naar en door het Schulpengat. Het betreft de Grote Kaap op de Zanddijk bij Julianadorp, de kerktoren van Den Hoorn en het Licht van Troost bij de Mokbaai, op de zuidpunt van Texel. Tot enkele jaren geleden had de kustwachttoren bij Huisduinen hierbij een functie als sectorlicht om te waarschuwen voor ondiepten bij Noorderhaaks. De Lange Jaap en de kustwachttoren vormen een karakteristiek duo.

De officiële benaming van de Lange Jaap is vuurtoren 'Kijkduin'. Deze naam

Vuurtoren Vlakkenhoek in Indonesië, een 'broertje' van de Lange Jaap

De kustwachttoren met op de achtergrond de Lange Jaap.

Het verlichtingssysteem voor begeleiding van de scheepvaart door het Schulpengat.

De Grote Kaap op de Zanddijk bij Julianadorp.

refereert aan het fort waarop de voorganger van de Lange Jaap heeft gestaan. Het is een van de vier forten die in opdracht van Napoleon werden gebouwd, met het oog op de verdediging van de oorlogshaven van Den Helder.

Al met al is er een groot aantal objecten en bouwwerken waarmee de Lange Jaap een ensemble vormt, niet alleen wat betreft de nautische geschiedenis maar ook landschappelijk gezien. De ensemblewaarde is dan ook hoog.

4. Gaafheid en herkenbaarheid

Het exterieur van de toren, inclusief de ramen, is nog authentiek, evenals de eerste omloop. De fraaie gietijzeren balustrade van de eerste omloop is in de jaren vijftig vervangen door een eenvoudige stalen constructie. Op de bouwtekening uit 1875 is geen tweede omloop bij het lichthuis getekend. Op foto's van begin twintigste eeuw is er wel een tweede omloop te zien, met een afwijkende, soberder balustrade. Het is niet duidelijk of deze al bij oplevering van de toren was aangebracht of pas later.

In 1992 werd het lichthuis na 114 jaar trouwe dienst vervangen door een nieuw exemplaar, gefabriceerd door Harsveld Apparaten uit Velsen-Noord. Dit lichthuis had schuine raamstijlen in plaats van rechte, waardoor de lichtbundels niet meer hinderlijk werden onderbroken. Gelijktijdig met de vervanging van het lichthuis is ook de balustrade van de tweede omloop vervangen. Het oude lichthuis is als monument geplaatst op de Oude Rijkswerf Willemsoord.

In het interieur zijn de gietijzeren binnenschacht en de gietijzeren trappen beeldbepalend en nog authentiek.

De draaiende optiek van de eerste grootte die in 1903 op de Lange Jaap in gebruik werd genomen werd aan het begin van de Tweede Wereldoorlog kapot geslagen. Pas in 1949 werd hij vervangen door een vergelijkbare optiek van de eerste grootte, van dezelfde fabrikant. Deze optiek is er nu nog. Hoewel delen van de vuurtoren in de loop van de tijd zijn vervangen is het geheel nog voor een belangrijk deel authentiek en is de toren niet wezenlijk veranderd. De herkenbaarheid is groot, ook in landschappelijk opzicht. De Lange Jaap is van verre zichtbaar en beeldbepalend voor het kleine dorp Huisduinen. De Lange Jaap is de trots van de inwoners van zowel Huisduinen als van Den Helder en heeft een grote emotionele waarde.

5. Zeldzaamheid

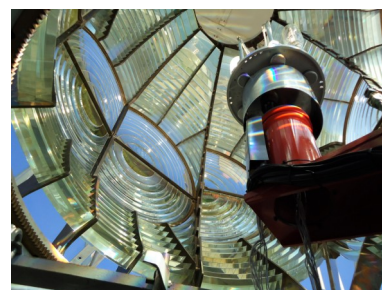
De Lange Jaap is één van de drie nog overgebleven hoekige gietijzeren vuurtorens in Nederland. Daarvan is het de enige zestienhoekige toren. Vergelijkbare vuurtorens staan wel in Indonesië, het voormalige Nederlands-Indië. De draaiende optiek van de eerste grootte is nog het enige overgebleven draailicht van deze omvang in Nederland en is daarmee uniek

De kerk van Den Hoorn op Texel. Op de torentrans is het geleidelicht Schulpen-gat bevestigd.

Het Licht van Troost bij de Mokbaai op Texel.

De huidige draaiende optiek van de eerste grootte op de Lange Jaap.

De Lange Jaap is beeldbepalend voor het dorp Huisduinen en heeft een hoge emotionele waarde.